

“เขียน – สยาม”

งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาจากสายตาของคนใน (นอก) พื้นที่:

จากนิราศของสุนทรภู่สู่บันทึกของแฮมมแอนนา

Siamese - Written

The Ethnography from the Sight of the In (Out) sider:

From the Poet of Sunthorn Phu and the Note of Anna H. Leonowens

นิติกร จิรฐิติกาลกิจ*

บทคัดย่อ

“การเขียนความรู้” เป็นกระบวนการที่ทำให้ความรู้ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (Intangible) และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Tangible) และสามารถรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ (Empirical) ในขณะที่เดียวกับการเขียนความรู้ก็ทำให้ความรู้ที่ถูกเขียนถึงนั้น ถูกแช่แข็ง (Freeze) ยึดตรึงให้คงสภาวะดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ยิ่งไปกว่านั้นความรู้ที่ถูกเขียนถึงยังกลายเป็นภาพตัวแทนความรู้ (Representation) ของสรรพสิ่งที่ถูกเขียนถึงด้วย

บันทึกการเดินทางนับเป็นตัวอย่างของการเขียนความรู้ โดยเป็นการเขียนถึงรายละเอียดของสิ่งที่นักเดินทางพบเห็น ซึ่งเป็นสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์ (The Strange and Marvelous) ที่แตกต่างไปจากมาตรฐานของผู้ประพันธ์ นอกจากนี้บันทึกการเดินทางยังมีลักษณะเป็นงานเขียนเชิงชาติพันธุ์ (Ethnic) ด้วย อิทธิพลของการเขียนบันทึกการเดินทางส่งผลให้สิ่งที่ถูกเขียนถึงกลายเป็นความรู้ที่ดำรงอยู่ในสถานะของ “ความเป็นอื่น” (Otherness) แต่การเขียนบันทึกการเดินทางก็แตกต่างจากงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ที่ลักษณะของวิธีวิทยา (Methodology) ในการเก็บข้อมูล ซึ่งผู้ศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographer) ต้องใช้วิธีการกลายเป็น “คนใน” (Insider) เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่แท้จริงของพื้นที่ เพื่อที่จะสามารถนำไปกล่าวอ้างได้ (Claim)

แต่กระนั้นก็ดี ประเด็นเรื่อง “ตำแหน่งแห่งที่” ของผู้ศึกษาก็ทำให้การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาเกิดปัญหา เพราะเส้นแบ่งปริมาตรที่ไม่ชัดเจนระหว่างข้อมูลเชิงอัตวิสัย (Subjective) ของตัวผู้ศึกษาและข้อมูลเชิงวัตถุวิสัย (Objective) ของพื้นที่ ได้ส่งผลให้กระบวนการกลายเป็น “คนใน” ของผู้ศึกษาที่เชื่อว่าทำให้มาซึ่งข้อมูลที่แท้จริงกลับกลายเป็นการที่ผู้ศึกษาต้องเข้าไปศึกษาตนเองอีกทีหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ความรู้ที่ได้จากงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาจึงไม่ใช่ความจริงของสิ่งที่ศึกษาทั้งหมด แต่เป็นเพียงความจริงเพียงแค่บางส่วน (Partial Truth) เท่านั้น

กรณีการเขียนถึงสยามของสุนทรภู่และนางแอนนา เอช ลีโอโนเวนส์ (Anna H. Leonowens) เป็นการดึงเอาความรู้เกี่ยวกับสยามให้เข้าสู่การรับรู้เชิงประจักษ์ในรูปของคำประพันธ์ที่มีรูปแบบ

---

*นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แตกต่างกัน แต่จุดร่วมกันของผู้ประพันธ์ทั้งสองคน คือ การเขียนถึงสิ่งที่พบเห็นโดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานของตนเอง ส่งผลให้ความรู้เกี่ยวกับสยามที่ถูกเขียนถึงกลายเป็น "ความเป็นอื่น" (Otherness) เฉกเดียวกับการเขียนบันทึกของนักเดินทาง แต่กระนั้นก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับสยามที่ถูกเขียนขึ้นจากนักประพันธ์ทั้งสองก็เป็นเพียงภาพตัวแทนความรู้ของสยามในบางส่วนเท่านั้น หากใช้ความรู้เกี่ยวกับสยามทั้งหมดไม่

คำสำคัญ: การเขียนความรู้ งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา ความเป็นอื่น

Abstract

"The Knowledge Writing" is the knowledge transformation procedure that makes the intangible knowledge becomes a tangible knowledge, or there is an empirical recognition. In addition, the knowledge that is written is the freezing knowledge procedure too. Consequently, the knowledge becomes a representation of everything that be written.

The knowledge writing in the note of journey which writes to the strange and marvelous things that are differently from the author's standard; furthermore, it is an ethnographic note that described the detail of everything that be seen. Everything which is written in the note of journey becomes so strange or so-called "Otherness." In the other hand, the note of journey is difference from ethnography especially in the term of methodology. In ethnographic methodology, the researcher must become an "insider", and try to find actually knowledge in his/her area of study.

Moreover, the position of the researcher affect to ethnography has any problems. Because the boundary which separate between subjectivity and objectivity is not clear. There is the cause of insider procedure become to study oneself. Hence, the knowledge from ethnography then is not the truth of the thing that is studied. It is only the "partial truth."

In the case of Siamese knowledge, which is written by an especially 2 authors – Sunthorn Phu and Anna H Leonowens, is a strange and marvelous knowledge for western (and Siamese too). Both of authors use their standard to judged and classified Siam, and make Siam become to "Otherness." The Siamese knowledge; however, is written by Sunthorn Phu and Anna is "the partial Siamese knowledge" like the knowledge in the note of journey. Consequently, there is not the representation of the "whole" Siamese knowledge.

Keywords: Knowledge writing, Ethnography, Otherness

บทนำ

บทความเรื่อง “เขียน-สยาม” งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาจากสายตาของคนใน (นอก) พื้นที่: จากนิราศของสุนทรภู่สู่บันทึกของหม่อมแอนนา ขึ้นนี้ ผู้เขียนประสงค์ที่จะนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับหัวข้อของบทความ โดยเริ่มตั้งแต่การอธิบายความรู้และการเขียนความรู้ว่า โดยธรรมชาติของความรู้นั้นมีลักษณะที่เป็นนามธรรม (Intangible) และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้ความรู้เปลี่ยนจากสิ่งที่เป็นนามธรรมเข้าสู่สิ่งที่เป็นรูปธรรมคือ “การเขียน” ซึ่งทำให้ความรู้เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ (Empirical) ในขณะเดียวกันก็ทำให้ความรู้ที่ถูกเขียนถึงนั้นถูกแช่แข็ง (Freeze) ยึดตรึง ให้คงสภาวะดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

เมื่อการเขียนทำให้ความรู้อยู่ในสภาวะดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ก็ทำให้ความรู้สามารถถูกใช้เป็นภาพตัวแทน (Representation) ของสรรพสิ่งได้ นอกจากนี้การเขียนยังถูกนำมาใช้เป็นวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ซึ่งภายในบทความนี้จะพิจารณาถึงการเขียนบันทึกของนักเดินทางที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์ (The strange and marvelous) ภายในดินแดนที่ถูกเรียกว่า “โลกใหม่” ซึ่งอิทธิพลของงานเขียนในลักษณะนี้ส่งผลให้สิ่งที่ถูกเขียนถึงต้องอยู่ในฐานะของ “ความเป็นอื่น” (Otherness) การเขียนบันทึกการเดินทางนอกจากจะทำให้ผู้อ่านได้สนุกสนานเพลิดเพลินไปกับสิ่งน่าตื่นตาตื่นใจแล้ว (Exotic) ยังทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้เกี่ยวกับดินแดนนั้น ๆ ในลักษณะที่เป็นงานทางชาติพันธุ์ (Ethnic) อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ บันทึกการเดินทางจึงไม่เพียงแต่เป็นเอกสารที่ใช้แนะนำการเดินทาง (Guide book) เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นเอกสารที่มีลักษณะของการให้ข้อมูลทาง “ชาติพันธุ์” (Ethnic) ด้วย ฉะนั้น การศึกษาบันทึกการเดินทางจึงให้ความรู้สึกไม่แตกต่างไปจากการอ่านงานชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) แต่อาจแตกต่างกันในลักษณะของวิธีวิทยา (Methodology) ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ซึ่งประเด็นที่จะพิจารณาต่อไปคือ วิธีการกลายเป็น “คนใน” (Insider) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาในการศึกษาชาติพันธุ์วรรณานั้นสำคัญหรือไม่ เนื่องจากลักษณะของการเขียนงานเชิงชาติพันธุ์วรรณาที่เป็นการเขียนเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีความสลับซับซ้อน ทำให้ผู้ศึกษาชาติพันธุ์วรรณาจำเป็นต้องลงไปคลุกคลีและเข้าสู่กระบวนการของการกลายเป็น “คนใน” (Insider) ของพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่แท้จริงและสามารถนำไปกล่าวอ้างได้ (Claim)

แต่กระนั้นก็ดีการกลายเป็น “คนใน” ของผู้ศึกษาชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographer) ก็กลายเป็นประเด็นปัญหาให้ถกเถียงกันถึงเรื่อง “ตำแหน่งแห่งที่ของผู้ศึกษา” ว่าแท้จริงแล้ววิธีการศึกษาที่ผู้ศึกษาชาติพันธุ์วรรณาต้องอาศัยการเข้าไปเป็นคนในเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงทำยที่สุดแล้วกลับทำให้ผู้ศึกษาชาติพันธุ์วรรณาต้องเข้าไปศึกษาตนเองอีกทีหนึ่ง นั่นจึงทำให้เกิดข้อสงสัยว่า งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาที่ผู้ศึกษาเขียนออกมานั้น เขียนขึ้นจากข้อมูลเชิงอัต

วิสัย (Subjective) ของผู้ศึกษาหรือเขียนขึ้นจากข้อมูลเชิงวัตถุวิสัย (Objective) ของพื้นที่ ด้วยปัญหาดังกล่าวก็ทำให้ความรู้ที่ได้อ่านเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาไม่ใช่ความจริงทั้งหมด แต่เป็นความจริงเพียงแค่บางส่วน (Partial truth) เท่านั้น

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงในบทความ คือ การเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับ “สยาม” ซึ่งจะพิจารณาจากนิราศของสุนทรภู่และบันทึกการเดินทางของนางแอนนา เฮช ลีโอโนเวนส์ (Anna H. Leonowens) โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า การเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามภายใต้เนื้อหาและบริบทของนิราศและบันทึกการเดินทางนั้น เป็นการดึงเอาความรู้เกี่ยวกับสยามที่มีลักษณะล้นไหล กระจาย ให้เข้าสู่การรับรู้เชิงประจักษ์ในรูปของคำประพันธ์ ซึ่งทำให้ความรู้เกี่ยวกับสยามถูกแช่แข็งและยึดตรึงให้คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งเรื่องราวของสยามที่ถูกเขียนถึงก็มีลักษณะเช่นเดียวกับเรื่องราวของตะวันออกที่ถูกเขียนถึงโดยตะวันตก ภาพความรู้ของสยามที่ถูกเขียนถึงจึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกทำให้ “เป็นอื่น” (Otherness) ด้วยลักษณะการเขียนที่เปรียบเทียบกับมาตรฐานของผู้ประพันธ์ นอกจากนั้นยังพิจารณาถึงกระบวนการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับสยามของผู้ประพันธ์ทั้งสองคนว่าได้มาโดยวิธีการใด จำเป็นหรือไม่ที่ผู้ประพันธ์ที่เขียนความรู้เกี่ยวกับสยามนั้นต้องเป็นคนนอกอย่างนางแอนนาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น คนในอย่างสุนทรภู่จะสามารถเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามได้หรือไม่ และความรู้เกี่ยวกับสยามที่ได้จากผู้ประพันธ์ทั้งสองคนนั้น จะมีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

“สยาม” เมื่อถูกเขียนถึงก็ทำให้ความรู้เกี่ยวกับสยามสามารถที่จะถ่ายทอดได้ แต่กระนั้นสยามที่ถูกเขียนถึงก็เป็นเพียงภาพตัวแทนของความรู้สยามในบางส่วนเท่านั้น หากใช้ความรู้เกี่ยวกับสยามทั้งหมดไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวผู้ประพันธ์ว่าจะเลือกเขียนถึงสยามในลักษณะใด เพราะการเขียนถึงสยามนั้นผู้ประพันธ์ก็ยอมที่จะเอามาตรฐานของตนเองเข้าไปตัดสินสิ่งที่ตนเองกำลังเขียนถึง ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจหากสยามจะถูกเขียนถึงในลักษณะที่ “เป็นอื่น” เพราะในท้ายที่สุดแล้วสิ่งสำคัญไม่ได้อยู่ที่สยามจะถูกเขียนถึงในลักษณะใด หรือเขียนให้เป็นอะไร แต่อยู่ที่ผู้อ่านเลือกที่จะตัดสินและรับรู้สยามในลักษณะใดและให้เป็นอะไรมากกว่า

จากล้นไหลสู่หยุดนิ่ง: ว่าด้วยความรู้และการเขียนความรู้

ภายใต้สภาวะของสมัยใหม่ (Modernity) ที่มีการยกสถานะความเป็นเอกเทศของวิชาการทำให้เกิดการแบ่งแยกการแสวงหาความรู้ออกเป็นศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย แต่ทว่าศาสตร์ทั้งหลายก็มีจุดร่วมกันอยู่ประการหนึ่งคือ ต้องการแสวงหาความรู้และความจริงเกี่ยวกับความเป็นไปหรือความเคลื่อนไหวของสรรพสิ่ง ด้วยเหตุเพราะความรู้ถูกมองว่าอยู่ในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่วุ่นนี้ก็เกิดขึ้นจากความเป็นนามธรรม (Intangible) ของความรู้ที่ยังไม่สามารถที่จะรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ (Empirical) การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของความรู้จึง

มักทำให้เกิดปัญหา เพราะทำให้ตัวความรู้ไม่อาจคงสภาพดั้งเดิมที่จะสามารถเข้าถึงและจัดการได้ ซึ่งในอดีตเชื่อว่าความรู้เกิดขึ้นจากการสร้างโดยผีพระหัตถ์ของพระเจ้า ความรู้จึงเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ การรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อความรู้จึงเป็นเรื่องของ “การค้นพบ” (Discover) สิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น แต่ในสภาวะสมัยใหม่ (Modernity) นั้น ความรู้กลายเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอโดยผ่านกระบวนการของความเป็นหลักวิชา (Discipline) ซึ่งทำให้ความรู้ไม่ได้เป็นเรื่องของการค้นพบอีกต่อไป แต่กลับกลายเป็นเรื่องของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์¹

เมื่อความรู้กลายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์มากกว่าที่จะถูกค้นพบ การสร้างความรู้ภายใต้กลไกความเป็นหลักวิชา (Discipline) ทำให้ผู้แสวงหาความรู้ต้องดำเนินตามเส้นทางของระเบียบวิธี (Methodology) ที่ตายตัว ซึ่งการดำเนินตามระเบียบวิธีที่ตายตัวก็เป็นไปเพื่อแสวงหา “ความรู้ที่ตายตัว” การแสวงหาความรู้จึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้แสวงหาความรู้ที่จะต้องตอบสนองต่อโครงสร้างทางอำนาจของความเป็นหลักวิชา เพราะภายใต้โครงสร้างทางอำนาจของความเป็นหลักวิชาได้บังคับให้ผู้แสวงหาความรู้ไม่มีเสรีภาพหรือทางเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด มีเพียงแต่หน้าที่ที่จะต้องกระทำตามสิ่งที่ถูกกำหนดมาแล้วล่วงหน้า ดังนั้นผู้แสวงหาความรู้จึงมี “หน้าที่” ที่จะต้องนำเสนอความรู้ที่ตายตัว ซึ่งการได้มาซึ่งความรู้ที่ตายตัวก็ถือว่าการสนองตอบต่อสายสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างตัวผู้ศึกษากับตัวหลักวิชา

เมื่อพิจารณาระหว่างความรู้กับความเป็นหลักวิชา ก็จะเห็นว่า ความรู้เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง (Fact) และความจริง (Truth) อันเป็นสิ่งที่ปลอดจากคุณค่า (Value) และอคติ (Bias) ส่วนความเป็นหลักวิชาก็เป็นเรื่องของอำนาจที่เต็มไปด้วยคุณค่าและอคติ อย่างไรก็ตามการที่ผู้แสวงหาความรู้ต้องอยู่ภายใต้โครงสร้างทางอำนาจของความเป็นหลักวิชา ก็ทำให้ไม่สามารถที่แยกแยะอำนาจกับความรู้ออกจากกันอย่างชัดเจน นั่นเป็นเพราะอำนาจที่เกิดขึ้นจากความเป็นหลักวิชาได้บังคับให้เกิดการเลือกที่จะนำเสนอความรู้บางอย่างมากกว่าจะนำเสนอความรู้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้การนำเสนอความรู้ตามหลักวิชาจึงเป็นการเลือกสรรเอาความรู้ที่สามารถนำเสนอได้ และในขณะที่เดียวกันก็เก็บกอดปิดกั้นความรู้อีกส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถนำเสนอได้เอาไว้² ดังนั้นจึงไม่มีอะไรรับประกันได้ว่าสิ่งที่ผู้แสวงหาความรู้ได้รับนั้นเป็นความรู้ทั้งหมด เพราะอาจเป็นทั้งหมดของความรู้ภายใต้ความเป็นหลักวิชานั้นมากกว่า

ดังนั้นผู้แสวงหาความรู้จะแน่ใจได้อย่างไรว่า “ความรู้” ที่ได้รับจากการศึกษาตามหลักวิชานั้นเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะในที่สุดแล้วความรู้ที่สมบูรณ์แบบก็เป็นสิ่งที่หาไม่ได้ สิ่งที่จะบอกให้รู้

¹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “ชาติพันธุ์วรรณาในความเป็นซับซ้อนของนักมานุษยวิทยา: จริยธรรมระหว่างการหาความจริงและการสร้างความจริง,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 25(3), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 161-162.

² ดู ทวีศักดิ์ เผือกสม, “ชาติพันธุ์วรรณาในจารีกวัตรพระเชตุพนฯ: บูรพาคดีศึกษา, ภาพตัวแทนของความรู้และการเขียนตะวันตกของไทย,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 22(2), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543).

ได้ก็เป็นเพียงความรู้ที่อยู่ในขอบข่ายของหลักวิชาเท่านั้น ซึ่งก็ทำให้ความรู้ทั้งหมดไม่³ อย่างไรก็ตามก็ได้ความลึกลับสงสัยดังกล่าวดังกล่าวต้องถูกกีดกันเช่นเดียวกับความรู้ในส่วนที่ไม่สามารถนำเสนอได้ เพราะการติดอยู่ภายใต้พันธนาการของความเป็นหลักวิชาทำให้ต้องเลือกระหว่าง “การดำเนินตามระเบียบวิธีของหลักวิชา” กับ “ความต้องการแสวงหาความรู้ที่แท้จริง” ดังเช่นที่คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Greetz) เห็นว่า ผู้ที่ศึกษาอยู่ในสาขาวิชามานุษยวิทยา (Anthropology) จะต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างประสบการณ์ใกล้ตัว (Experience-near) และประสบการณ์ไกลตัว (Experience-distant) นั่นเป็นเพราะถ้าเขาเลือกที่จะยึดอยู่กับประสบการณ์ใกล้ตัว เขาก็จะหมกมุ่นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าและติดอยู่กับสำนวนภาษาของท้องถิ่นที่กำลังศึกษา แต่ถ้าเขาเลือกยึดอยู่กับประสบการณ์ไกลตัว เขาก็จะติดอยู่กับนามธรรมและศัพท์แสงทางวิชาการ (Jargon)⁴ กระนั้นก็ตามการเข้าถึงความรู้ก็จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือและระเบียบวิธีในหลักวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการแสวงหาความรู้และนำไปสู่การจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของความรู้ว่าประกอบขึ้นจากสิ่งใด

ภายใต้กลไกของความเป็นหลักวิชาจำเป็นต้องอาศัย “ภาษา” (Language) เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ เพราะหากพิจารณาจากลักษณะดั้งเดิมของความรู้ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เลื่อนลอยไม่สามารถจับต้องได้ ก็ถือได้ว่าภาษาทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่จะทำให้เราสามารถเรียนรู้และเข้าใจความรู้ได้ โดยเฉพาะภาษาที่ใช้ในทางหลักวิชาหรือภาษาทางวิชาการ (Academic Language) ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารและเผยแพร่ความรู้ โดยภาษาทางวิชาการมักอ้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือของตน ผ่านการอ้างความเป็นกลางหรือความเป็นวิทยาศาสตร์ด้วยวิธีการต่าง ๆ⁵ นั่นเป็นเพราะความเป็นวิทยาศาสตร์ทำให้ความรู้ที่เผยแพร่ออกมาถูกยอมรับโดยไม่มีที่ตั้งข้อสงสัย (Taken-for-granted) ว่าเป็นรูปแบบความรู้ที่สูงสุด เป็นสิ่งที่มีเหตุมีผล (Rational) ปราศจากคุณค่า (Values) และอคติ (Bias) ตลอดจนมีความเป็นวัตถุวิสัย (Objective) ด้วย⁶ นอกจากนี้ภาษาทางวิชาการยังอ้างเรื่องความเป็นตัวแทน (Representation) ว่าเป็นภาพแสดงหรือตัวแทนโลกแห่งความเป็นจริง หรือโลกของความคิดที่ไม่มีการเพิ่มเติมเสริมแต่งใด ๆ ทั้งสิ้น ฉะนั้นการนำเสนอ การพูด การเขียนถึงสิ่งใด ๆ ในทางวิชาการ

³ James Clifford, “Introduction: Partial Truth,” in *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, ed. James Clifford and George E. Marcus (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986), p.8.

⁴ อคิน วทีพัฒน์, “ทัศนะของคนใน ความเข้าใจของคนนอก,” ใน *วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551), หน้า 145-149.

⁵ ดูตัวอย่างการอ้างความเป็นวิทยาศาสตร์โดยอาศัยวิธีการทางสถิติได้ในงานของธัญลักษณ์ เหลืองวิสุทธิ, *วรรณกรรมโพล: วิทยาศาสตร์ ความจริงและโวหารของการวิจัยเชิงสำรวจ*, (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2543).

⁶ ธัญลักษณ์ เหลืองวิสุทธิ, *วรรณกรรมโพล: วิทยาศาสตร์ ความจริงและโวหารของการวิจัยเชิงสำรวจ*, (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2543), หน้า 84.

จึงเป็นการสะท้อนถึงสิ่งเหล่านั้น ซึ่งไม่แตกต่างไปจากการทำงานของกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงวัตถุที่มาตกกระทบ⁷

เมื่อเป็นเช่นนี้ ภาษาทางวิชาการจึงมักกล่าวอ้างตนเองว่าเป็นภาษาของความจริง เพราะพูดถึงแต่ข้อเท็จจริง (Fact) และไม่มีอคติหรือความลำเอียงใด ๆ เข้ามาเจือปน นอกจากนี้ยังเป็นภาษาที่เป็นสากล เปิดกว้างให้กับทุกคนที่เข้ามาศึกษาภายใต้ศาสตร์แขนงนั้น ๆ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ด้วยเหตุนี้ภาษาทางวิชาการจึงกลายเป็นอำนาจรูปแบบหนึ่งซึ่งมาในคราบของความรู้และความจริงผ่านกลไกของการเป็นตัวแทน (Representation) โดยในความเห็นของ ไมเคิล ชาปิโร (Michael Shapiro) การเป็นตัวแทนหรือการนำเสนอของภาษาทางวิชาการนั้น ไม่ใช่เรื่องของการสะท้อนความเป็นจริงแต่อย่างใด แต่เป็นเรื่องของการสร้างความหมายและคุณค่าให้กับสิ่งนั้น ซึ่งทำให้ผู้ที่ศึกษาไม่เกิดความสงสัยหรือตั้งคำถามกับสิ่งที่ตนกำลังศึกษาอยู่ เพราะทำให้เกิดความคุ้นชินกับการนำเสนอจนเห็นว่าวิธีการนำเสนอกับสิ่งที่ถูกนำเสนอเป็นสิ่งเดียวกัน⁸ หรืออาจกล่าวได้ว่า ภาษาภายใต้กลไกของความเป็นหลักวิชา เป็นสิ่งที่เหนียวดึงให้ผู้ศึกษาเข้ามาติดอยู่ในพันธนาการของหลักวิชานั้น จนต้องยอมปฏิบัติตามระเบียบวิธี ซึ่งพันธนาการดังกล่าวก็ทำให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะกล่าวอ้างได้ว่าความรู้ที่ตนได้รับมานั้นเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะได้อาศัยเครื่องมือที่เรียกว่า วิธีการวิทยา (Methodology) เข้ามาช่วยเหลือ⁹ ตลอดจนถึงศัพท์แสงทางวิชาการที่ใช้ในการศึกษาและเผยแพร่ก็แสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือและเป็นกลางสอดคล้องกับหลักวิชาที่ตนกำลังศึกษา

วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการสามารถกระทำได้ผ่าน “การเขียน” (Writing) เพราะการเขียนถือว่เป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถ “ดึง” เอาความรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสามารถรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ อีกทั้งการเขียนยังเป็นกระบวนการ “แช่แข็ง” (Freeze) ความรู้ที่ถูกเขียนถึงเอาไว้และแปลงเปลี่ยนให้กลายเป็นความรู้ในขณะเวลาและสถานที่นั้น ในแง่นี้การเขียนจึงถือว่เป็นความพยายามในการรักษา (Preservation) ความรู้เอาไว้ หรืออีกนัยหนึ่งคือความพยายามที่จะรักษา “สภาวะดั้งเดิมของสรรพสิ่ง” ให้คงที่ไม่เปลี่ยนแปลง¹⁰

ในทางวิชาการที่อาศัยการเขียนเป็นวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ นั้น ก็ทำให้การเขียนจำเป็นที่จะต้องอ้างอิงกับจารีตปฏิบัติหรือลักษณะตามแบบฉบับของหลักวิชาซึ่งในที่นี้คือ จารีตปฏิบัติในทางวิชาการ ซึ่งในกรณีของการเขียนทางวิชาการ จารีตปฏิบัติดังกล่าวก็คือ บรรดามโน

⁷ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, ภาษากับการเมือง / ความเป็นการเมือง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 421-422.

⁸ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, ภาษากับการเมือง / ความเป็นการเมือง, หน้า 423.

⁹ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “ชาติพันธุ์วรรณนาในความเป็นซับซ้อนของนักมานุษยวิทยา: จริยธรรมระหว่างการศึกษาความจริงและการสร้างความจริง,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 25(3), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), หน้า 179-180.

¹⁰ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “ภาพตัวแทน...สิ่งที่แทนไม่ได้,” ใน *จุลสารไทยคดีศึกษา* ปีที่ 12(1), (สิงหาคม-ตุลาคม 2538), หน้า 16.

ทัศน์และศัพท์เทคนิคทางวิชาการ ด้วยเหตุนี้การเขียนความรู้ทางวิชาการจึงเป็นการเลือกเขียนถึงความรู้ตามมโนทัศน์ที่สามารถนำเสนอได้ โดยเป็นการเลือกนำเสนอ “บางด้าน” ของความรู้ ซึ่งในการเลือกบางด้านของความรู้มาเขียน ก็ทำให้การเลือกกลายเป็นกระบวนการสำคัญที่จะสถาปนาเอาความรู้บางอย่างขึ้นมา ในขณะที่เดียวกันก็กดเก็บปิดกั้นความรู้บางอย่างเอาไว้ด้วย¹¹ ดังนั้นการที่ความรู้ถูกเลือกมานำเสนอเพียงส่วนเดียว ก็ทำให้ความรู้ที่ได้นั้นไม่ได้เป็นภาพทั้งหมดของความรู้ เพราะการนำเสนอภาพความรู้บางส่วนทำให้ภาพความรู้ในส่วนที่ถูกนำเสนอถูกตรึงอยู่กับที่ ในขณะที่ความรู้ในส่วนที่ไม่ได้ถูกนำเสนอกลายเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไป

ฉะนั้นการเขียนความรู้ภายใต้หลักวิชา จึงเป็นการแข่ง แข็ง ยึดตรึง ความรู้ในช่วงระยะเวลา และสถานที่หนึ่งเอาไว้ เพื่อไม่ให้ความรู้เลื่อนไหลและหลุดลอยออกไปจนไม่สามารถแสวงหาแก่นสารได้ ดังนั้นการเขียนและการสร้างภาพตัวแทนของความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ จึงไม่แตกต่างจากการสร้างพิพิธภัณฑ์ที่ตรึงความรู้เอาไว้เพื่อให้คนได้ “ชมเล่น” และดูเหมือนว่าผู้ประพันธ์สำนักได้เป็นอย่างดีถึงการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น อันอาจจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ถูกเขียนถึง¹² แต่ถึงแม้สิ่งที่ถูกเขียนถึงจะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง แต่กระนั้นผู้ประพันธ์ก็เชื่อว่าจะสามารถทำให้ความรู้นั้นหยุดเคลื่อนไหวเพื่อให้สามารถศึกษาทำความเข้าใจได้

ก้าวไปสู่ดินแดนแห่งความแปลกใหม่: การศึกษามานุษยวิทยาจากบทบันทึกของนักเดินทาง

ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ลักษณะหลักของการเขียนบันทึกการเดินทางที่เป็นที่นิยมทั้งในหมู่ของนักเดินทางและนักอ่าน คือ งานที่มีลักษณะตอบสนองต่อความคาดหวังว่าจะได้อ่านพบเรื่องราวที่แปลกประหลาดมหัศจรรย์พิสดาร (The strange and marvelous) ซึ่งทำให้งานเขียนที่พรรณนาการเดินทางแทบทั้งหมดตกอยู่ภายใต้ภาพของความ “น่าตื่นเต้นอัศจรรย์ใจ” งานเขียนเช่นนี้จึงเป็นงานที่เขียนเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองได้พบเห็น โดยเล่าบรรยายผสมผสานเข้ากับเรื่องราวแปลกประหลาด (Exotic)¹³ แต่แท้ที่จริงแล้วบันทึกการเดินทางที่เขียนเรื่องราวความแปลกประหลาดที่นักเดินทางพบเห็นนั้น ก็เป็นไปเพื่อสร้างพื้นที่พิเศษให้กับสิ่งที่ตนเองเขียนขึ้นมา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการสถาปนาอำนาจพิเศษที่ทำให้ตัวนักเดินทางมีอำนาจเหนือสิ่งที่ถูกเขียนถึง ด้วยการอาศัย

¹¹ ดูตัวอย่างการเขียนถึงตะวันตกของสยามในสมัยรัชกาลที่ 3 ผ่าน “โคลงต่างภาษา” จากจารึกในวัดพระเชตุพนฯ ได้ในงานของ ทวีศักดิ์ เผือกสม, “ชาติพันธุ์วรรณนาในจารึกวัดพระเชตุพนฯ: บูรพาคดีศึกษา, ภาพตัวแทนของความรู้และการเขียนตะวันตกของไทย,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 22(2), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 69-91.

¹² ทวีศักดิ์ เผือกสม, “ชาติพันธุ์วรรณนาในจารึกวัดพระเชตุพนฯ: บูรพาคดีศึกษา, ภาพตัวแทนของความรู้และการเขียนตะวันตกของไทย,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 22(2), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 88.

¹³ ทวีศักดิ์ เผือกสม, “ชาติพันธุ์วรรณนาในจารึกวัดพระเชตุพนฯ: บูรพาคดีศึกษา, ภาพตัวแทนของความรู้และการเขียนตะวันตกของไทย,” หน้า 43.

ประสบการณ์ของตนเป็นพื้นฐาน ด้วยเหตุนี้นักเดินทางจึงต้องพยายามที่จะแสดงออกตลอดเวลากว่า ตนเองกับสิ่งที่ถูกเขียนถึงนั้นมีความแตกต่างกันและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแยกตัวเองออกจากสิ่งที่ถูกเขียนถึงเพื่อรักษาระยะห่าง และเพื่อเป็นการสร้างความเป็นวัตถุวิสัย (Objective) ให้กับสิ่งที่ถูกเขียนถึง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ทำให้สิ่งที่ถูกเขียนถึงกลายเป็นสิ่งที่อยู่ในฐานะของ “ความเป็นอื่น” (Otherness) ด้วยเหตุนี้การเขียนบันทึกการเดินทางจึงกลายเป็นพื้นที่ซึ่งใช้ในการเปรียบเทียบระหว่างมาตรฐานของผู้ประพันธ์กับสิ่งที่ถูกเขียนถึง ซึ่งแน่นอนว่าผู้ประพันธ์ย่อมยึดเอามาตรฐานของตนเองเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็มองสิ่งที่ตนพบเห็นว่าเป็นสิ่งแปลกประหลาด ล้าหลังไปโดยปริยาย

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ งานเขียนในช่วงศตวรรษที่ 19 ซึ่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวาทกรรม (Discourse) ที่เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) เรียกว่า Orientalism หรือ บรูพาคติศึกษา โดยซาอิดได้สรุปไว้ว่า Orientalism คือ วิธีการแบบที่ตะวันตกใช้สำหรับก่อโครงสร้างของตะวันออกขึ้นมาใหม่ (Restructuring) เพื่อสร้างอำนาจอันชอบธรรมให้กับตะวันตกในการเข้าไปครอบงำตะวันออก¹⁴ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การศึกษาและอธิบายเกี่ยวกับคนที่ไม่ใช่ตะวันตก โดยเฉพาะชาวตะวันออก ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สถาปนาการดำรงอยู่ของ “คนอื่น” เพื่อที่จะยืนยันการสร้างเอกลักษณ์ที่เหนือกว่าของสังคมตะวันตกมากกว่าจะพูดถึงการดำรงอยู่และชีวิตของผู้คนในโลกตะวันออก

ภาพของความเป็นตะวันออกภายหลังจากที่ปรากฏในงานของเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) ก็มีความหมายซับซ้อนมากขึ้น คือ ไม่ได้มีความหมายเพียงแต่การเป็นทิศตะวันออกของตะวันตกเท่านั้น แต่หมายถึงความป่าเถื่อน ล้าหลัง แปลกหูแปลกตา น่าพิศวง ลึกลับน่าค้นหา ดังนั้นการก้าวย่างเข้าไปในดินแดนแปลกใหม่จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะนอกจากจะเข้าไปเพื่อดูว่าสิ่งที่ได้รับรู้เกี่ยวกับดินแดนดังกล่าวนั้นเป็นอย่างไรแล้วยังควบคู่ไปกับการแพร่ขยายแนวความคิดและอิทธิพลของตะวันตกไปในตัวด้วย ฉะนั้นสิ่งที่จะได้รับเกี่ยวกับดินแดนแปลกใหม่ จึงเป็นความรู้ที่ไม่เพียงแต่จะถูกนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับดินแดนแปลกใหม่เท่านั้น หากแต่ยังถูกใช้เป็นพื้นฐานสำคัญเพื่อให้ตะวันตกเข้าไปครอบงำดินแดนตะวันออกในเวลาต่อมาอีกด้วย

รูปแบบที่นิยมใช้ในการเดินทางเข้าไปในดินแดนแปลกใหม่คือ การเดินทางเข้ามาเพื่อจุดประสงค์ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของเหล่ามิชชันนารีและเพื่อการค้าของเหล่าพ่อค้าวาณิชชาวตะวันตก ซึ่งการเข้ามาของชาวตะวันตกไม่เพียงแต่พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้าย “โลก” ของคนในดินแดนตะวันออกให้เข้าไปอยู่ในระบบคิดเดียวกับตะวันตก หากพวกเขาเหล่านั้นได้พยายามสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ “โลกใหม่” ซึ่งก็คือดินแดนที่พวกเขากำลังเผชิญหน้าพร้อมกับเขียนเรื่องราวและสิ่งที่ได้พบเห็น เพื่อนำความแปลกประหลาดของดินแดนที่ได้ชื่อว่าเป็น “โลกใหม่” กลับไปถ่ายทอดบอกเล่าให้กับดินแดนของตนเองหรือ “โลกเก่า” ได้รับรู้

¹⁴ Edward Said, Orientalism, (London: Routledge & Kegan Paul, 1978), p 3.

การบอกเล่าเรื่องราวผ่านบันทึกของนักเดินทางได้นำไปสู่การศึกษามานุษยวิทยายุคก่อน
ร่างสร้างตัว¹⁵ ท่ามกลางสถานการณ์การเผชิญหน้าระหว่างตะวันตกกับกลุ่มคนที่อยู่ดินแดน
ห่างไกล มานุษยวิทยาจึงมีหน้าที่หลักในการให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความเป็นอื่นที่อยู่ในดินแดน
แปลกประหลาด ซึ่งความเป็นอื่นที่ถูกศึกษาก็คือ กลุ่มชนบุพกาล (Primitive) ซึ่งอยู่ห่างจาก
ตะวันตก และนอกจากนี้ความเป็นอื่นยังถูกศึกษาและเข้าใจภายใต้กรอบคิดแบบแยกคู่ตรงข้าม
(Binary opposition) ระหว่างความมีอารยะกับไม่มีอารยะ โดยที่ความมีอารยะเท่ากับตะวันตก
(Western) และความไร้อารยะเท่ากับคนอื่น (The others)¹⁶ โดยการเปรียบเทียบในลักษณะเช่นนี้
ก็เป็นลักษณะของการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Centrism) และใช้เป็นมาตรฐานในการชี้วัดสิ่งที่
กำลังศึกษา

อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของการเขียนในทางมานุษยวิทยานั้นก็ไม่แตกต่างไปจากการ
เขียนบันทึกการเดินทาง เพราะลักษณะของการเขียนต่างก็เป็นการเขียนที่บรรยายถึงสิ่งแปลกใหม่
ที่ตนเองได้พบเห็นจากประสบการณ์ตรง ซึ่งในการเขียนเล่าเรื่องราวต่าง ๆ นั้น ทั้งนักเดินทางและ
นักมานุษยวิทยา (Anthropologist) ก็ได้นำเอาความรู้และประสบการณ์ของตนเองเป็นตัวตั้ง หรือ
กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นักเดินทางเขียนถึงสิ่งที่ตนเองพบเห็นโดยผ่านกรอบคิดหรือโลกทัศน์ของตน
นั่นจึงทำให้สิ่งที่ถูกเขียนถึงกลายเป็นความแปลกใหม่และแตกต่างในสายตาของผู้พบเห็น การ
เดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ของนักเดินทางจึงเป็นวิธีการหาความรู้แบบหนึ่ง เฉกเช่นเดียวกับนัก
มานุษยวิทยาที่มีวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการศึกษาแบบลงพื้นที่ (Field research) ซึ่งทำให้
นักมานุษยวิทยาต้องลงไปอยู่ในพื้นที่ที่ตนศึกษาเป็นระยะเวลายาวนาน เพื่อทำการสังเกต บันทึก
ชิมชั่งวิธีชีวิต และซุบตัวเองให้เข้ากับพิธีกรรม วัฒนธรรม โลกทัศน์ของคนในพื้นที่นั้น เพื่อนำเอา
ข้อมูลที่ได้มาเขียนเล่าเรื่องราว ฉะนั้นงานเขียนของนักมานุษยวิทยาจึงไม่แตกต่างจากบันทึกการเดินทาง
ที่สร้างความสนุกสนานและตื่นตาตื่นใจให้กับผู้อ่านเช่นเดียวกัน

แต่กระนั้นก็ดี สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างการเขียนบันทึกการเดินทางกับงานเขียนของนัก
มานุษยวิทยาอยู่ที่การเขียนบันทึกการเดินทางนั้นหาได้จำเป็นต้องปฏิบัติตามจารีตที่ถูกกำหนดมา
ก่อนล่วงหน้าหรือการปฏิบัติตามหลักวิชา (Discipline) แต่อย่างใด ในขณะที่งานเขียนของนัก
มานุษยวิทยาจำเป็นต้องอาศัยวิธีวิทยาภายใต้ความเป็นนัก“มานุษยวิทยา” ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้รับการ

¹⁵ มานุษยวิทยายุคก่อตัว (Formative) นั้นเกิดขึ้นในช่วงประมาณปลายศตวรรษที่ 19 โดยประเด็นสำคัญอยู่ที่การเข้าไปศึกษาคน
ป่าเถื่อน ไร้อารยะธรรม (Barbarians and non-civilization) ซึ่งมีกรอบคิดหลักอยู่ที่การมองวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural
Evolution) นักทฤษฎีที่สำคัญได้แก่ ไทเลอร์, ฟราเซอร์, มอร์แกน เป็นต้น, สามารถดูวิวัฒนาการของมานุษยวิทยาเพิ่มเติมได้ในงาน
ของริชาร์ด เสนาค่า, “หลายพื้นที่ หนึ่งในสนาม: ว่าด้วยชาติพันธุ์วรรณาสนามวิจัยหลายพื้นที่,” ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 26(2),
(กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

¹⁶ ริชาร์ด เสนาค่า, “หลายพื้นที่ หนึ่งในสนาม: ว่าด้วยชาติพันธุ์วรรณาสนามวิจัยหลายพื้นที่,” หน้า 101.

ยอมรับและจะไม่ได้ไม่ถูกจัดว่า “เป็นอื่น” ในทางวิชาการ และด้วยสายสัมพันธ์ทางอำนาจที่นักมานุษยวิทยามีต่อหลักวิชาของตนเองก็ทำให้นักมานุษยวิทยาไม่มี “อิสระ” ในการที่จะเขียนถึงสิ่งที่ตนศึกษา เพราะทั้งหมดทั้งมวลนั้นถูกกำหนดมาแล้วล่วงหน้าว่าการเขียนถึงสิ่งใดก็ตาม ต้องเป็นไปในลักษณะที่เป็นข้อเท็จจริงที่มีได้มีการสร้างเสริมเติมแต่ง ในขณะที่นักเดินทางนั้นมี “อิสระ” ที่จะเขียนถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองพบเห็น และสามารถเพิ่มเติมเอาจินตนาการ อารมณ์ความรู้สึก หรือทัศนคติของตนเองที่มีต่อสิ่งที่พบเห็นเข้าไปโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงว่าสิ่งที่เขียนนั้นจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือไม่ โดยรู้แต่เพียงว่า การเขียนบันทึกของตนจะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตนที่อยากเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้อื่นได้รับรู้และในขณะเดียวกันก็ได้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ที่อ่านที่ต้องการรับรู้ถึงสิ่งแปลกใหม่ที่แตกต่างจากชีวิตประจำวันของตนเอง

ชาติพันธุ์วรรณนา: การเขียนจากสายตาของคนใน (นอก) พื้นที่

ภายหลังจากที่บันทึกการเดินทางได้รับความนิยมจากผู้อ่านในฐานะที่เป็นงานเขียนเกี่ยวกับ “สิ่งแปลกใหม่” ซึ่งเมื่อได้อ่านก็มักสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้อ่านได้เสมอ แต่ในอีกแง่หนึ่งบันทึกการเดินทางก็เปรียบเสมือนเป็นหนังสือสำหรับแนะนำการเดินทาง (Guide book) ให้กับผู้ที่สนใจเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ได้ศึกษาข้อมูลว่าสถานที่แห่งนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร อาทิ ประชากร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม เป็นต้น และเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานของผู้ประพันธ์และผู้อ่านแล้ว มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้เป็นการเตรียมความพร้อมเบื้องต้นให้กับ “นักเดินทางหน้าใหม่” ที่สนใจอยากจะไปผจญภัยใน “โลกใหม่” ในอนาคต

ดังนั้นสิ่งที่ผู้อ่านบันทึกการเดินทางจะได้รับ ก็จะเป็นข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริง (Fact) เกี่ยวกับสถานที่ และข้อมูลส่วนที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกของผู้ประพันธ์ที่สอดแทรกอยู่ทั้งที่รู้และไม่รู้ตัว ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจและจำแนกแยกแยะข้อมูลที่ได้ว่า ส่วนใดเป็นข้อเท็จจริงและส่วนใดมิใช่ข้อเท็จจริง โดยในส่วนของข้อเท็จจริงนั้นจะสามารถช่วยให้ผู้อ่านได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสถานที่นั้นได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็จะได้รับความคิดเห็นของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสิ่งที่ได้บันทึกไว้ด้วย ตัวอย่างเช่น บันทึกการเดินทางของเมื่อครั้งเดินทางมาสยามของนายจอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ในฐานะราชทูตอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2365 ว่า “ตนเองไม่ชอบคนสยามและดูถูกคนสยามว่าป่าเถื่อน เพราะขุนนางสยามไม่ใส่เสื้อเข้าเฝ้า แม้แต่พระยาพระคลังมารับแขกเมืองก็ไม่ใส่เสื้อ ไม่สวมรองเท้า นุ่งโจงกระเบนเพียงขึ้นเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้คนสยามชอบการกระทำและการจัดการแบบมีพิธีรีตองและมีเกียรติ เป็นชนชาติที่เคารพนับถือผู้ใหญ่ รู้จักที่ต่ำที่สูงและเทิดทูนบูชาพระเจ้าแผ่นดิน”¹⁷

ด้วยลักษณะการบรรยายภายในบันทึกการเดินทาง ที่ให้รายละเอียดของสิ่งที่ถูกเขียนถึงไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของหรือสถานที่ต่าง ๆ ก็ทำให้บันทึกการเดินทางไม่เพียงแต่เป็นหนังสือที่อ่านเพื่อที่จะใช้แนะนำการเดินทางเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นเอกสารที่มีลักษณะของการให้ข้อมูลทาง “ชาติพันธุ์” และทำให้นักเดินทางเหมือนกลายเป็น “นักศึกษาชาติพันธุ์” ด้วย โดยในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาติพันธุ์วรรณาเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นศาสตร์ (Discipline) ซึ่งเริ่มจากการศึกษางานเขียนของนักเดินทางที่เป็นมิชชันนารีและพ่อค้าซึ่งเข้าไปใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับชนเผ่าพื้นเมืองตามสถานที่ต่าง ๆ ¹⁸ โดยนักเดินทางชาวตะวันตกนิยมที่จะอธิบายถึงชนพื้นเมืองด้วยความแตกต่างทางภาษา จารีตประเพณี สถานที่อยู่อาศัย ระบบนิเวศน์ เชื้อชาติ เสื้อผ้าและการแต่งตัว ซึ่งหลายครั้งที่เมื่อนักเดินทางไปพบคนพื้นเมืองตามที่ต่าง ๆ ก็มักจะอธิบายถึงคนเหล่านั้นด้วยลักษณะของเสื้อผ้าที่ใช้แต่งกาย¹⁹ ต่อมาราวต้นศตวรรษที่ 20 ชาติพันธุ์วรรณาจึงถูกก่อตั้งในฐานะสาขาวิชาหนึ่งของมานุษยวิทยาตามมหาวิทยาลัยในตะวันตก²⁰

ในความเห็นของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Greetz) การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาเป็นการศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งโดยตัวของวัฒนธรรมคือ โครงสร้างความหมายของสัญลักษณ์ เพราะการที่จะสามารถใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อในการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ต่อกันได้นั้น ความหมายของสัญลักษณ์ต้องเป็นที่ยอมรับและรู้กันในหมู่ผู้ใช้สัญลักษณ์นั้นเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ฉะนั้นสิ่งเดียวที่จะช่วยในการศึกษาได้ก็คือ ต้องมีความคุ้นเคยและเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ของชาวพื้นเมืองเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งทำให้นักมานุษยวิทยาจำเป็นต้องอยู่ร่วมกับเขา สนทนา อภิปราย และถกเถียงกับพวกเขาเพื่อที่จะทำความเข้าใจความหมายดังกล่าว²¹

การเขียนงานชาติพันธุ์วรรณาในทางวิชาการจึงเป็นการเขียนเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสาขาวิชามานุษยวิทยา (Anthropology) โดยมีลักษณะของการเขียนจากการที่ผู้ศึกษาพยายามจะเอาตัวเองเข้าไปคลุกคลีทำความเข้าใจ “ความเป็นอื่น”

¹⁷ ไกรฤกษ์ นานา, “กุศโลบายของรัชกาลที่ 4 จากเอกสารต่างประเทศฉบับใหม่,” ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 30(2), (ธันวาคม 2551), หน้า 110 - 111.

¹⁸ ทวีศักดิ์ เผือกสม, “ชาติพันธุ์วรรณาในจารึกวัดพระเชตุพนฯ: บูรพาคติศึกษา, ภาพตัวแทนของความรู้และการเขียนตะวันตกของไทย,” หน้า 77.

¹⁹ ทวีศักดิ์ เผือกสม, *อ้างแล้ว*, หน้า 87.

²⁰ ปริตตา เอลิมเผ่า กอนันตกุล, “จารีตและวรรณศิลป์ในงานชาติพันธุ์วรรณา,” ใน *จุลสารไทยคดีศึกษา* ปีที่ 8(2), (ตุลาคม 2538), หน้า 18.

²¹ ดู อคิน รพีพัฒน์, “ชาติพันธุ์วรรณา: งานของนักมานุษยวิทยา,” ใน *วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551), หน้า 121-126.

ที่ถูกนิยามไว้อย่างชัดเจน²² วัตถุประสงค์ของการศึกษาและการผลิตงานเขียนชาติพันธุ์วรรณนาจึงเป็นคนอื่นที่ไม่ได้มีวัฒนธรรมเหมือนตนเอง ซึ่งถูกมองว่าเป็นพวกป่าเถื่อนไร้อารยะธรรม (Non-civilization) ล้าหลังและแปลกหูแปลกตาที่น่าตื่นใจ (Exotic) ฉะนั้นลักษณะของงานเขียนทางชาติพันธุ์วรรณนา จึงเหมือนกับเอกสารที่เขียนขึ้นจากประสบการณ์ในต่างแดน ซึ่งซัดและเต็มไปด้วยข้อความที่ไม่ตรงไปตรงมา ขาดเป็นห่วง ๆ มีการแต่งแก้ที่น่าสงสัยและการบันทึกหมายเหตุที่ไม่เที่ยงตรง หากแต่ว่าต้นฉบับนี้ไม่ได้จารึกไว้ด้วยตัวอักษรและประโยคคำเขียน แต่กลับอยู่ในรูปของพฤติกรรมและการกระทำเสียมากกว่า²³ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ศึกษาต้องใช้วิธีการตีความ (Interpretation) รูปแบบความสัมพันธ์ของคนที่มีความซับซ้อนและลื่นไหลไปตามกาลเวลานอกจากนั้นยังต้องพยายามที่จะเก็บข้อมูลที่เป็นเนื้อหาสาระให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ตีความในอนาคต

ด้วยลักษณะของการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาที่เป็นการศึกษาวัฒนธรรมและพยายามที่จะทำความเข้าใจวัฒนธรรม ก็ทำให้ผู้ศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาภายใต้สาขาวิชามานุษยวิทยา จำเป็นที่จะต้องใช้วิธีการลงสนามวิจัย (Field Research) ซึ่งวิธีการแสวงหาความรู้รูปแบบนี้ถูกพร่ำสอนว่าเป็นวิธีการเดียวและวิธีการเฉพาะที่ทำให้มานุษยวิทยาแยกออกจากศาสตร์สาขาอื่น²⁴ เพราะในการลงสนามวิจัยเพื่อทำการศึกษาวัฒนธรรมนั้น ตัวผู้ศึกษาต้องเข้าสู่กระบวนการของการกลายเป็น “คนใน” (Insider) ของพื้นที่นั้น ซึ่งนั่นทำให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะกล่าวอ้าง (Claim) ได้ว่า ความรู้ที่ตนได้รับจากการศึกษาแบบลงสนามวิจัยนั้น เป็นความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งตนเองได้ศึกษา

แต่กระนั้นก็ดีในกระบวนการศึกษาแบบลงสนามวิจัยที่ทำให้ “คนนอก” (Outsider) จำเป็นต้องกลายเป็น “คนใน” (Insider) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงมากที่สุด ก็อาจทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นได้²⁵ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นเพราะ การที่ผู้ศึกษาต้องปฏิบัติตามจารีตของหลักวิชา เพื่อศึกษาเข้าใจวัฒนธรรมจนเสมือนว่าเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่ตนกำลังศึกษา ด้วยการมีวิถีคิดเหมือน “เขา” ประพฤติเหมือนเขา มองโลกเหมือนเขา และรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกับเขา จนบางครั้งอาจหลงลืมไปว่าตนเองเป็นผู้วิจัยหรือเป็นคนอื่นที่เข้าไปศึกษาพวกเขา ในประเด็นนี้คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Greetz) เห็นว่า การที่จะเข้าใจและเขียนเกี่ยวกับความคิดของชาวพื้นเมือง นักมานุษยวิทยาไม่จำเป็นที่จะต้องกลายเป็นชาวพื้นเมืองหรือไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นคนใน หรือมี

²² James Clifford, “Introduction: Partial Truth,” p.23.

²³ อคิน ทรัพย์พัฒน์, “ชาติพันธุ์วรรณนา: งานของนักมานุษยวิทยา,” หน้า 132.

²⁴ วิรุฒิ เสนาคำ, “หลายพื้นที่ หนึ่งสนาม: ว่าด้วยชาติพันธุ์วรรณนาวิจัยหลายพื้นที่,” หน้า 108-109.

²⁵ ดูตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นจากการลงสนามวิจัยได้จากประสบการณ์ในงานของฉัตร มุกดาวิจิตร, “บาปของนักชาติพันธุ์วิทยาแบบเหมารวม,” ใน *วารสารวิภาษา* ปีที่ 1(7), (ธันวาคม 2550 – มกราคม 2551). และ “ชาติพันธุ์วิทยา คือ (การเอา) ชีวิต (รอด),” ใน *วารสารวิภาษา* ปีที่ 2(4) (สิงหาคม – กันยายน 2551).

ความรู้สึกนึกคิด มีพฤติกรรมเหมือนชาวพื้นเมืองทุกอย่าง เพียงแต่มีความสามารถธรรมดา ๆ ในการที่ไม่ยึดมั่นในตนเองมากเกินไป รู้จักถ่อมตนและรู้จักความเป็นเพื่อน²⁶ เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงพวกเขาเหล่านั้นได้โดยที่ไม่ถูกมองว่าเป็น “คนแปลกหน้า” เพียงเท่านี้นักมานุษยวิทยาก็สามารถที่จะเข้าใจชาวพื้นเมือง โดยที่ไม่จำเป็นต้องที่จะต้องเป็นพวกเขา

ฉะนั้นหากพิจารณาจากประเด็นดังกล่าวของเกียรธ ก็จะทำให้เห็นว่ากระบวนการที่ผู้ศึกษาจะเปลี่ยนแปลงตนเองจากการเป็นคนนอก (Outsider) เข้าสู่การเป็นคนใน (Insider) นั้น ไม่ได้มีผลกระทบต่อความจริงแท้ของข้อมูลที่จะได้รับการลงนามวิจัยแต่อย่างใด นั่นหมายความว่าแม้ตัวผู้ศึกษาจะไม่ได้เข้าไปเป็นคนใน ณ ขณะเวลาที่ลงนามวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล แต่ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะได้รับข้อมูลที่เป็นความจริงแท้เกี่ยวกับสิ่งที่กำลังศึกษาได้

แม้ว่าการกลายเป็น “คนใน” (Insider) จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะกล่าวอ้างความจริงแท้ของข้อมูลที่ได้รับ แต่กระนั้นก็คือสิ่งที่กลายเป็นประเด็นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความจริงแท้ของข้อมูล ไม่น้อยไปกว่าเรื่องของตำแหน่งแห่งที่ของตัวผู้ศึกษาว่าเป็นคนในหรือคนนอก (Insider & Outsider) คือ ประเด็นเกี่ยวกับ “ตัวตนของนักมานุษยวิทยา” โดยในงานของธเนศ²⁷ ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นดังกล่าวว่า “ตัวตนของนักมานุษยวิทยาที่อยู่ในงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณานั้นเป็นตัวตนเดียวกับที่พูดคุยอยู่กับเราหรือไม่” ประเด็นนี้ถือว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะวิธีการศึกษาที่นักมานุษยวิทยาใช้ในการเข้าไปศึกษาคนอื่น ซึ่งจำเป็นต้องเข้าไปเป็นคนในนั้นแท้จริงแล้วคือ “วิธีการทำชาติพันธุ์วรรณาเกี่ยวกับตนเองโดยตนเอง”²⁸ (Ethnography of the self) ฉะนั้นตำแหน่งแห่งที่ของนักมานุษยวิทยาในงานเชิงชาติพันธุ์วรรณาที่อาศัยการเข้าไปเป็นคนในเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง ทำที่สุดแล้วกลับกลายเป็นว่าทำให้ตัวนักมานุษยวิทยาต้องเข้าไปศึกษาตนเองอีกทีหนึ่ง

ฉะนั้น งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาของเหล่านักมานุษยวิทยา จึงไม่แตกต่างไปจากงานเขียน “อัตชีวประวัติ” (Autobiography) ของนักมานุษยวิทยา²⁹ ซึ่งไม่ได้อาศัยวิธีการเขียนที่ผสมผสานระหว่างสิ่งที่เกียรธเรียกว่า ประสบการณ์ใกล้ตัว (Experience-near) และประสบการณ์ไกลตัว (Experience-distant) งานเขียนของนักมานุษยวิทยามักจะประสบกับปัญหาที่ไม่สามารถแยกแยะประสบการณ์ดังกล่าวได้ ด้วยเหตุเพราะ ก่อนที่นักมานุษยวิทยาจะทำการศึกษาชาติพันธุ์วรรณา พวกเขาก็จะยึดติดอยู่กับประสบการณ์ไกลตัว (Experience-distant) นั่นคือ วิธีวิทยา

²⁶ อคิน รพีพัฒน์, “แนวคิดเรื่องตัวตนในสามสังคม,” ใน *วัฒนธรรมคือความหมาย*, หน้า 160.

²⁷ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “ชาติพันธุ์วรรณาในความเป็นซับซ้อนของนักมานุษยวิทยา: จริยธรรมระหว่างการทำความจริงและการสร้างความจริง,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 25(3), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546).

²⁸ ธเนศ วงศ์ยานนาวา, “ชาติพันธุ์วรรณาในความเป็นซับซ้อนของนักมานุษยวิทยา: จริยธรรมระหว่างการทำความจริงและการสร้างความจริง,” หน้า 172.

²⁹ อคิน รพีพัฒน์, “ทัศนะของคนใน ความเข้าใจของคนนอก,” อ้างแล้ว, หน้า 147-148.

(Methodology) และศัพท์แสงทางวิชาการ (Jargon) แต่เมื่อได้ปฏิบัติตามวิธีวิทยาและเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นคนในแล้ว นักมานุษยวิทยาก็จะหันไปยึดติดกับประสบการณ์ใกล้เคียง (Experience-near) คือ ภาษาและวัฒนธรรมของ "คนอื่น" โดยอัตโนมัติและหลงลืมไปว่าตนเองเป็น "คนอื่น" ที่เข้าไปศึกษาวัฒนธรรมของเขา

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นักมานุษยวิทยาไม่สามารถที่จะยืนยันได้ว่า งานที่เขียนออกมานั้นเป็นข้อมูลหรือความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับสถานที่ที่ตนได้ลงไปศึกษาหาข้อมูล เพราะว่างานเขียนที่เกิดขึ้นก็เป็นการเขียนเรื่อง"ภายในของตนเอง" (ในฐานะที่เป็นคนใน) และก็ได้รับการยืนยันจากตนเอง (ในฐานะที่เป็นนักมานุษยวิทยา) ดังนั้น งานของเธนส์จึงเป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับงานเขียนของนักมานุษยวิทยาเชิงชาติพันธุ์วรรณาว่า ข้อมูลที่นักมานุษยวิทยาเขียนออกมานั้นได้เขียนขึ้นมาจากความเป็นอัตวิสัย (Subjective) ของนักมานุษยวิทยาหรือเขียนมาจากความเป็นวัตถุวิสัยของข้อมูล (Objective) ซึ่งคำถามที่เกิดขึ้นนี้ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับความจริงแท้ของข้อมูลทั้งสิ้น ดังเช่นที่เจมส์ คลิฟฟอร์ด (James Clifford) ได้ยอมรับว่าชาติพันธุ์วรรณานั้นไม่ใช่เรื่องของ การพูดหรือการเขียนถึงความจริง "ทั้งหมด" แต่เป็นการเขียนถึงความจริงเพียงแค่ส่วนเดียว (Partial truth) เพราะในที่สุดแล้วความจริงที่สมบูรณ์ก็เป็นสิ่งที่หาไม่ได้ สิ่งที่จะบอกให้รู้ได้ก็มีเพียงแค่ "สิ่งที่ผู้ประพันธ์หรือผู้เล่าเรื่องรู้เท่านั้น" ก็หาใช่ความจริงทั้งหมดไม่"³⁰

"เขียน – สยาม": จากนิราศของสุนทรภู่สู่บันทึกของแฮมมอนด์แอนนา

หากธรรมชาติของ "ความรู้" ถูกมองว่ามีลักษณะเป็นนามธรรม (Intangible) ไม่สามารถรับรู้ได้ในเชิงประจักษ์ อยู่ในสถานะที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และไม่สามารถเข้าถึงและจัดการได้แล้ว ธรรมชาติของ "ความรู้ที่เกี่ยวกับสยาม" ก็ย่อมต้องมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกัน ฉะนั้นเราจะเข้าใจ "สยาม" ได้อย่างไร หากความรู้เกี่ยวกับสยามมีลักษณะที่เป็นนามธรรมและไม่สามารถเข้าถึงได้ คำถามเช่นนี้จึงอาจหาคำตอบได้ไม่ยาก หากการเขียนเป็นวิธีการที่สามารถ "ดึง" เอาความรู้จากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ฉะนั้นการ "เขียน – สยาม" จึงเป็นการทำให้ "ความรู้ที่เกี่ยวกับสยาม" กลายเป็นสิ่งที่สามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสยามออกไปในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาการเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามจากงานเขียนของผู้ประพันธ์สองคนคือ นิราศของสุนทรภู่และบันทึกการเดินทางของนางแอนนา เฮซลีโอนอเวนส์ (Anna H. Leonowens)

สาเหตุที่เลือกงานเขียนของผู้ประพันธ์ทั้งสองมาวิเคราะห์ในส่วนนี้ เพราะผู้เขียนเห็นว่าหากงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณาเป็นการเขียนเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนที่แปลกประหลาด (Exotic) โดยเริ่มจากลักษณะของงานเขียนที่เป็นบันทึกการเดินทางของนักเดินทางชาวตะวันตก

³⁰ James Clifford, "Introduction: Partial Truths", in *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, p.7-8.

จนเมื่อเกิดการขยายตัวของแนวคิด “บูรพาคติศึกษา” (Orientalism) บันทึกการเดินทางจึงกลายเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจในฐานะ “เอกสารทางชาติพันธุ์” เพราะได้บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ของคนในดินแดนที่ไม่ใช่ตะวันตก และเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาที่พบภายในงานเขียนของผู้ประพันธ์ทั้งสองคน คือ นิราศของสุนทรภู่ (ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หยิบยกนิราศเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ) ที่อยู่ในช่วงระหว่างสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2329 – 2398) และบันทึกของนางแอนนาซึ่งเขียนขึ้นเมื่อครั้งเดินทางมาสยามในปี พ.ศ. 2405 (ค.ศ. 1862) ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4 ก็จะทำให้เห็นว่า เข้าข่ายลักษณะเป็นบันทึกการเดินทางที่บอกเล่าเรื่องราวทางชาติพันธุ์ของสยามเช่นกัน ฉะนั้นงานเขียนจากผู้ประพันธ์ทั้งสองคนจึงถือได้ว่าเป็นเอกสารทางชาติพันธุ์ของสยาม ที่มีการเขียนถึงความรู้ที่เกี่ยวกับสยามจากประสบการณ์ที่ผู้ประพันธ์แต่ละคนได้ประสบพบเจอ

การเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามภายใต้เนื้อหาและบริบทของงานเขียนจากทั้งสุนทรภู่และนางแอนนานั้น ถือว่าเป็นการดึงเอาความรู้เกี่ยวกับสยามที่มีลักษณะลึกลับ กระจัดกระจาย ให้เข้าสู่การรับรู้เชิงประจักษ์ในรูปของคำประพันธ์ ซึ่งความรู้ที่เกี่ยวกับสยามที่พบในงานเขียนดังกล่าวก็นับเป็นสารอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการเขียนประวัติศาสตร์ของสยาม แต่กระนั้นด้วยฐานะทางคำประพันธ์ที่เป็นเพียงวรรณกรรม ซึ่งมีลักษณะของข้อมูลที่มาจากข้อเท็จจริงและจากจินตนาการ ก็ทำให้มาตรฐานความรู้ตามหลักเหตุผลของสมัยใหม่ กำหนดให้งานเขียนที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพียงจินตนาการ มีคุณค่าเพียงสุนทรียรสทางวรรณศิลป์และเป็นเพียงเรื่องเล่า ไม่ใช่หลักฐานที่จะสามารถใช้อืนยันความเป็นจริงของอดีต ตามวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของหลักวิชาสมัยใหม่แต่อย่างใด³¹ ฉะนั้นในการอ่านงานเขียนดังกล่าว ผู้อ่านก็จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเนื้อหาของงานเขียนอย่างถี่ถ้วน เพื่อที่จะสามารถแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและจินตนาการของผู้ประพันธ์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เพื่อจำแนกแยกแยะและ “ดึง” เอาสิ่งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับสยามออกมานั่นเอง

ด้วยเนื้อหาภายในทั้งจากนิราศของสุนทรภู่และบันทึกของนางแอนนา มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าการเดินทางที่เกิดขึ้นจริง และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นข้อมูลบันทึกการเดินทางแบบจารีตของนักเดินทาง ก็ทำให้ผู้ประพันธ์ทั้งสองเขียนเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสยามในแง่มุมที่ตนได้สัมผัสจากประสบการณ์ที่พบเห็น โดยมีแบบแผนของการเขียนเป็นบันทึกการเดินทางตามระยะเวลาและพรรณนาสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนเองเห็นว่าสำคัญหรือน่าสนใจ อาทิ ฉากทางภูมิศาสตร์เส้นทางชุมชนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ดังตัวอย่างเช่น การบรรยายให้เห็นถึงลักษณะของชาวสยามในบันทึกของนางแอนนาว่า:-

³¹ วารุณี โอสถารมย์, “นิราศเมืองสุพรรณของสุนทรภู่และเสมียนมี: บันทึกการเดินทางและการอ่านเพื่อเข้าถึงเรื่องเล่าท้องถิ่น,” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ปีที่ 28(2), (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 374.

“...คนพื้นเมืองที่นี้ส่วนใหญ่ดูเหมือนพวกมองโกล พวกเขามีลักษณะรูปร่างโดยทั่วไปไม่สูงนัก ใบหน้ากว้าง หน้าผากแคบ หนัยน์ตาสีดำ โหนกแก้มโดดเด่น คางสั้น ปากกว้าง ริมฝีปากหนา และมีหนวดเคราเล็กน้อย...”³²

หรือใน “นิราศภูเขาทอง” ของสุนทรภู่ที่บรรยายให้เห็นถึงหญิงสาวในย่านบ้านมอญว่า:-

“...ถึงเกิร์ตย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา ทั้งผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย...”³³

นอกจากนี้ก็ยังมีการกล่าวถึงวัฒนธรรมบางอย่างของสยามเช่นกัน ดังตัวอย่างเช่น การบรรยายถึงเรื่องการแต่งงานภายในบันทึกของนางแอนนาว่า:-

“...การแต่งงาน คือ สัญญาที่เกิดขึ้นระหว่างชายอายุ 16 ปีกับหญิงสาวอายุ 14 ปี และการมีหลายผัวหลายเมียถือเป็นเรื่องปกติซึ่งไม่มีการจำกัดว่าจะมีภรรยาได้กี่คน...”³⁴

หรือใน “โคลงนิราศสุพรรณบุรี” ของสุนทรภู่ที่ได้บรรยายถึงย่านยายท้าว ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพิธีกรรม “ลงผี” ที่เข้าใจว่าน่าจะเป็นอารักษ์ประจำเมืองว่า:-

“ถึงย่านยายท้าวที่ ผีลง
ลือข่าวเจ้าสิงทรง สอดรู้
คิดใคร่ไถ่ถามองค์ อารักษ์ ประจักษ์เคย
แม่่ม่ายหมายเคียงคู่ คบเพื่อนเชื่อนใจ³⁵”

เมื่อพิจารณาจากตัวอย่างของการบรรยายข้างต้นก็จะเห็นว่า งานเขียนทั้งสองได้บรรยายให้เห็นถึงลักษณะของคนในชุมชนท้องถิ่น และลักษณะของวัฒนธรรมปฏิบัติในท้องถิ่นที่ตนเองได้พบเห็นขณะเดินทาง ซึ่งอาจเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความรู้เกี่ยวกับสยามในอีกแง่มุมหนึ่งซึ่งผู้ประพันธ์ (และอาจรวมถึงคนสยาม) ไม่เคยรับรู้มาก่อน

³² ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษมีว่า “...the native population as mainly Mongolian. They are generally of medium stature, the face board, the forehead low, the eyes black, the cheekbones prominent, the chin retreating, the mouth large, the lips trick, and the beard scanty.” อ้างใน Anna H. Leonowens, “A Sketch of Siamese History,” in *The English Governess at The Siamese Court*, (London: Arthur Barker LTD, 1954), p. 20.

³³ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิราศภูเขาทอง,” ใน *ชีวิตและงานของสุนทรภู่*, (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2499). หน้า 165.

³⁴ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษมีว่า “...Marriage is contracted at sixteen for males, and fourteen for females, and polygamy is the common practice, without limit to the number of wives...” อ้างใน Anna H. Leonowens, “A Sketch of Siamese History,” p. 20.

³⁵ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “โคลงนิราศสุพรรณบุรี,” ใน *ชีวิตและงานของสุนทรภู่*, (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2499). หน้า 233.

แม้ว่านิราศของสุนทรภู่และบันทึกของนางแอนนาจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันตรงที่เป็นงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา แต่หากพิจารณาเรื่อง “ตำแหน่งแห่งที่” ของผู้ประพันธ์แล้ว จะเห็นว่ามี ความแตกต่างกัน กล่าวคือ นิราศของสุนทรภู่นั้นเป็นการเขียนจากมุมมองของ “คนใน” (Insider) หรือเป็นการเขียนถึงสยามจากมุมมองของ “ชาวสยาม” หากแต่งานของนางแอนนาเป็นงานเขียน ถึงสยามจากมุมมองของ “คนนอก” (Outsider) อย่างไรก็ตามแม้ว่างานของสุนทรภู่ได้สะท้อนให้เห็น ลักษณะของการเขียนว่าเขียนขึ้นจากมุมมองของคนสยาม (คนใน) แต่ก็ยังมีการสะท้อนให้เห็นว่าไม่ได้เขียนขึ้นจากมุมมองของคนสยาม แต่เป็นการมองจากมุมมองของคนนอกพื้นที่ ดังตัวอย่าง การบรรยายสระและ การแต่งกาย ที่ถูกใส่อารมณ์ความรู้สึกล้อเลียนคนในเมืองสามชุกซึ่งส่วน ใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงว่า:-

“พวกกะเหรี่ยงเสียงเพราะพร๋อง   กะหนองกะแหง
สาวผูกผูกปิดแดง   ประดับพร๋อย
คิ้วตาน่านวลแดง   ตละหม่อม จอมเอย
แข่งทู่หุยานย้อย   อย่างละว่า พาคลาย”³⁶

ตัวอย่างข้างต้นจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึง บันทึกการแสดงออกของคนในท้องถิ่น ซึ่งถูก จัดวางภายใต้ความรู้สึกที่เป็นมาตรฐานของผู้ประพันธ์ โดยในที่นี้สุนทรภู่ใช้มุมมองจาก “มาตรฐานเมืองหลวง” ของตนเองมาตัดสิน และมองคนในท้องถิ่นว่าแตกต่างจากตนเอง บันทึก การเดินทางในนิราศจึงเป็นการมองเห็นและบันทึกความหลากหลายของชาติพันธุ์ของชุมชน ท้องถิ่น โดยจัดลำดับความสำคัญรวมถึงทัศนคติที่มีต่อพวกเขา ภายใต้ข้อกำหนดอันเป็นโลกทัศน์ ซึ่งเป็นมาตรฐานวัฒนธรรมทางสังคมที่วางคุณค่าวัฒนธรรมของตนเองให้เหนือกลุ่มชาติพันธุ์ อื่น กรณีนี้จึงเหมือนกับการเขียนถึงตะวันออกของชาวตะวันตก ที่ยึดเอาความมีอารยะ/ศิวิไลซ์ ของตนเองเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้เนื้อหาภายในงานเขียนจึงเป็นเสมือนกับพื้นที่แห่งการเปรียบเทียบ ระหว่างความเจริญรุ่งเรืองกับความด้าหลัง ลักษณะการเขียนถึงสิ่งแปลกใหม่ของผู้ประพันธ์ก็ เป็นไปในลักษณะของการเสียดสี ล้อเลียนสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็น ซึ่งก็เป็นไปโดยอาศัยการเทียบเคียง กับมาตรฐานของตนเอง

ด้วยลักษณะของการเปรียบเทียบระหว่างมาตรฐานของผู้ประพันธ์กับความเป็นจริงที่ เกิดขึ้น ก็ส่งผลให้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นถูกตัดสินจากมาตรฐานของผู้ประพันธ์ให้กลายเป็นสิ่งที่ “เป็นอื่น” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ สุนทรภู่ใช้มาตรฐานของชาวสยาม (ในเมืองหลวง) ของตนเอง มอง และตัดสินสิ่งที่เกิดขึ้นในสยาม (ในชนบท) และจัดระเบียบให้เป็นสิ่งที่แตกต่างจากตน ทั้งที่ใน ความเป็นจริงแล้วก็เป็นชาวสยามเฉกเช่นกัน การเขียนลักษณะนี้จึงเป็นการเขียนที่ “เขียนจากวัตถุ

³⁶สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “โคลงนิราศสุพรรณบุรี,” ใน อ่างแก้ว, หน้า 256.

วิสัย (Objective) ที่เกิดขึ้นจริง” และ “เขียนตามเป็นอัตวิสัย (Subjective) ของผู้ประพันธ์” ในเวลาเดียวกัน

กรณีของนางแอนนาก็ไม่แตกต่างไปจากสุนทรภู่ แต่ทว่าโดยพื้นฐานแล้วนางแอนนาก็ถือได้ว่าเป็น “คนนอก” มาตั้งแต่เริ่มต้น ฉะนั้นการเขียนบันทึกของนางแอนนาจึงย่อมที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการเปรียบเทียบสิ่งที่พบเห็นในสยามกับมาตรฐานของตนเอง ซึ่งในบางครั้งนางแอนนาก็เขียนถึงสิ่งแปลกใหม่ที่ตนเองไม่เข้าใจในสยามโดยใช้วิธีการเชื่อมโยงกับสิ่งที่ตนเองคุ้นเคยหรือเข้าใจมาก่อนแล้ว เช่น การพูดถึงศาสนาพุทธ (Buddhism) ว่าไม่สามารถที่จะนิยามให้ชัดเจนได้ เพราะมีหลาย ๆ สิ่งที่จะเอียดลึกซึ้ง แม้จะอธิบายในมุมมองของเทววิทยา (Theology) ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะศาสนาพุทธไม่มีพระเจ้า (Has no god) อย่างไรก็ตามก็สามารถทำความเข้าใจศาสนาพุทธได้โดยจำเป็นต้องอธิบายผ่านบัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์ (Christian)³⁷ หรือการบรรยายถึงพระบรมมหาราชวัง (The Grand Royal Palace) ว่าเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ (Supreme King of Siam) ที่หลังคาเต็มไปด้วยยอดแหลม (Spires) มากมายคล้ายเขาสัตว์ (Horn of animals) มีป้อมปราการ (Citadel) รายล้อม ซึ่งดูไปแล้วมีลักษณะเหมือนพระราชวังวินเซอร์ (Windsor Castle)³⁸ เป็นต้น การเขียนบรรยายภาพลักษณ์โดยอาศัยการเชื่อมโยงและเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเองเข้าใจและคุ้นเคย ก็ทำให้เกิดเป็นระบบความคิดความเชื่อที่ทั้งผู้ประพันธ์และผู้อ่านสามารถยอมรับและเข้าใจได้ วิธีการเขียนเช่นนี้จึงเป็นการเขียนถึง “คนอื่น” เพื่อที่จะเข้าใจเขา โดยอาศัยพื้นฐานของ “ตนเอง”

จึงอาจกล่าวได้ว่า การดำรงตำแหน่งแห่งที่ของทั้งสุนทรภู่และนางแอนนา ไม่ได้ส่งผลต่อการเขียนถึงสยามในนิราศและบันทึกการเดินทางแต่อย่างใด เพราะในท้ายที่สุดแล้วสยามในแง่มุมที่ถูกเขียนถึงจากฝีมือของผู้ประพันธ์ทั้งสองคนก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันเท่าไร นั่นเท่ากับว่าการเป็นคนใน (Insider) หรือคนนอก (Outsider) ไม่ได้มีผลต่อการเขียนถึงสยามของผู้ประพันธ์ทั้งสอง เพราะผู้ประพันธ์ทั้งสองคนได้เขียนถึงสยามด้วยการอาศัยมาตรฐานของตนเองเป็นหลักและใช้เป็นเครื่องมือในการเปรียบเทียบสิ่งที่พบเห็น ซึ่งสุนทรภู่อาศัยวัฒนธรรมคนเมืองหลวงของตนเอง ส่วนนางแอนนาก็อาศัยวัฒนธรรมตะวันตกของตนเองเช่นกัน ฉะนั้นจึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำสิ่งที่คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Greetz) ให้ความเห็นไว้ว่า “เพื่อที่จะเข้าใจและเขียนเกี่ยวกับความคิดเห็นของชาวพื้นเมือง ในบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องกลายเป็นชาวพื้นเมือง”³⁹

³⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน Anna H. Leonowens, “Buddhist Doctrine, Priest, and Worship,” in *The English Governess at The Siamese Court*, (London: Arthur Barker LTD, 1954), p. 153-171.

³⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน Anna H. Leonowens, “The City of Bangkok,” p. 105 – 115.

³⁹ อคิน รพีพัฒน์, อ้างแล้ว, หน้า 160.

เมื่อเป็นเช่นนี้ความรู้เกี่ยวกับสยามจึงถูกเขียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานของผู้ประพันธ์ โดยการเลือกสรรเอาความรู้บางอย่างเกี่ยวกับสยามมาเขียน นั่นจึงทำให้ภาพตัวแทนความรู้ของสยามที่อยู่ภายในนิราศของสุนทรภู่และบันทึกของนางแอนนา ไม่ได้เป็นความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับสยามแต่เป็นความรู้เพียงส่วนเดียวหรือหลายส่วนที่ถูกเลือกมาเขียนถึงมากกว่า เช่น บันทึกของนางแอนนาที่เขียนเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในพระราชวังหรือในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นสูงเป็นส่วนใหญ่ อาทิ เส้นทางภายในพระราชวัง (The way of the palace), ฟ้าหญิง: ซายาขององค์กษัตริย์ (Fa-Ying, the King's darling), มกุฎราชกุมาร- การทรงเครื่องใหญ่ (The Heir-apparent-Royal hair-cutting) เป็นต้น ส่วนสุนทรภู่อีกใช้วิธีการแต่งนิราศโดยอาศัยทักษะทางกวีนิพนธ์ของตนเอง กอปรกับรูปแบบการประพันธ์นิราศตามจารีตนิยม ซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้โวหารเปรียบเปรยสถานที่ที่ได้พบเห็นกับประสบการณ์ชีวิต นิราศของสุนทรภู่อิงเป็นการเลือกที่จะเขียนถึงสยามในส่วนที่สามารถเชื่อมโยงให้เกี่ยวข้องกับตนเองได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้:-

(ตัวอย่างจากนิราศเมืองแกลง, ต้น พ.ศ. 2350)

“...ถึงทับนางวางเวงฤทัยวับ	เห็นแต่ทับชวานาอยู่อาศัย
นางชวานาก็ไม่น่าจะชื่นใจ	คราบขี้ไคลคร่ำคร่าดังทาคราม
อันนางในนคราถึงทาสี	ดีกว่านางทั้งนี้สักสองสาม
ไอ้ปลัดพรากจากบรินแล้วสิ้นนาม	ยิ่งคิดความขวัญหายเสียด้ายกรุง...” ⁴⁰

(ตัวอย่างจากนิราศพระบาท, ปลาย พ.ศ. 2350)

“...ถึงคั้งแคว้นแดนพระนครหลวง	ยิ่งโศกทรงเสียใจให้สะอื้น
ไอ้ออกเอยยังจะไปอีกหลายคืน	กว่าจะขึ้นแทบชำระกาย
ถึงแม่ลาเมื่อเรามากก็ลาแม่	แม่จะแลแลหาไม่เห็นหาย
จะถามข่าวเข้าเย็นไม่เว้นวาย	แต่เจ้าสายสุดใจมิได้มา...” ⁴¹

จากตัวอย่างข้างต้นของการเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามภายในนิราศของสุนทรภู่ ได้สะท้อนให้เห็นการ “โหยหาอดีต” (Nostalgia) ของผู้ประพันธ์ ซึ่งแม้ว่าผู้ประพันธ์จะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับสถานที่แห่งนั้นเลยก็ตาม แต่ผู้ประพันธ์ก็ใช้ความสามารถในการประพันธ์ของตนเอง เชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ ของตนกับข้อเท็จจริงที่พบเห็น นั่นจึงทำให้ความรู้เกี่ยวกับสยามที่ถูกเขียนภายในนิราศเป็นความรู้ที่ถูกเลือกสรรจากประสบการณ์ผู้กรวมกับอารมณ์และความรู้สึกของผู้ประพันธ์ ณ ขณะนั้น ผสมกลมกลืนจนกลายเป็นความรู้เกี่ยวกับสยามที่เป็นเนื้อเดียวกัน

⁴⁰ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิราศเมืองแกลง,” ใน อ้างแล้ว, หน้า 100.

⁴¹ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิราศพระบาท,” ใน อ้างแล้ว, หน้า 141.

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การ “เขียน – สยาม” ของผู้ประพันธ์ทั้งสองนั้น เป็นการดึงเอา “สยาม” ให้เข้าสู่ความเป็นรูปธรรม และสร้างเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับสยามในลักษณะที่แตกต่าง กันไปตามแต่ประสบการณ์ของผู้ประพันธ์แต่ละคน แต่กระนั้นการเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามของ ผู้ประพันธ์แต่ละคนก็ไม่ใช่ความรู้ที่เกี่ยวกับสยามทั้งหมดหรือไม่อาจใช้แทน “ความเป็นสยาม” ได้ ทั้งหมด เพราะผู้ประพันธ์ได้เลือกเอาความรู้เกี่ยวกับสยามในบางแง่มุมที่สอดคล้องกับมาตรฐาน ของตนเองหรือสามารถเชื่อมโยงเข้ากับตนเองได้มาเขียน มากกว่าที่จะเป็นการเอาใจใส่ในการ เขียนถึงสยามในทุกรายละเอียดเหมือนกับการเขียนงานทางวิชาการ นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ก็ยังใช้ พื้นที่ภายในงานเขียนของตนเองในการเปรียบเทียบวัฒนธรรมของตนเองกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งแน่นอนว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมถูกสถาปนาให้กลายเป็น “เป็นอื่น” ไปโดยปริยาย เพราะอำนาจสูงสุดในการเขียนอยู่ที่ผู้ประพันธ์ว่าจะตัดสินใจเขียนถึงสิ่งที่เห็นในลักษณะใด

ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมความรู้เกี่ยวกับสยามภายในนิราศของสุนทรภู่และบันทึก ของนางแอนนาจึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันในแง่ที่ว่า ความรู้เกี่ยวกับสยามที่ถูกเขียนถึงถูกทำให้ กลายเป็น “เป็นอื่น” เพราะผู้ประพันธ์ได้ยึดเอามาตรฐานของตนเองเป็นหลัก ในขณะที่ข้อเท็จจริงที่เขียน ถึงนั้นเป็นเรื่องจริง ดังนั้นในการอ่านงานเขียนดังกล่าว ผู้อ่านจึงอาจได้รับความรู้ที่เกี่ยวกับสยามไม่ ว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชนชั้นสูงในสังคมสยามจากบันทึกของนางแอนนา หรือเรื่องราวของชาว ชนบทท้องถิ่นในที่ต่าง ๆ ของสยามจากนิราศของสุนทรภู่ แต่ขณะเดียวกันผู้อ่านก็ไม่ควรหลงลืมไปว่า ความรู้เกี่ยวกับสยามที่ตนเองกำลังได้รับผ่านการอ่านนั้น เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่าง ข้อเท็จจริงและจินตนาการ อารมณ์ความรู้สึกของผู้ประพันธ์ที่ผสมกลมกลืนกันมาเป็นอย่างดีแล้ว

ฉะนั้น อำนาจสูงสุดในการตัดสินใจเกี่ยวกับสยามภายใต้กระบวนการเขียนจึงเป็น ของผู้ประพันธ์ และเมื่อการเขียนความรู้เกี่ยวกับสยามสิ้นสุดลง อำนาจสูงสุดในการตัดสินใจเกี่ยวกับ สยามก็เปลี่ยนแปลงมาเป็นของผู้อ่าน เพราะในการอ่านความรู้เกี่ยวกับสยามนั้น ผู้อ่านจะ เป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะเข้าใจสยามตามความเข้าใจของตนเองหรือเข้าใจสยาม ตามที่ผู้ประพันธ์อยากให้เข้าใจ การเลือกเข้าใจและมองสยามเป็นอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับผู้อ่าน ในขณะที่ผู้ประพันธ์ไม่มีอำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะอำนาจของผู้ประพันธ์ได้หมดลงไปแล้วภายหลังจากเขียนเสร็จ ดังนั้นในท้ายที่สุดสิ่งสำคัญของการ “เขียน – สยาม” ไม่ได้อยู่ที่ว่า สยามจะถูกเขียน ออกมาในลักษณะใดหรือให้เป็นอะไร แต่สิ่งสำคัญกลับอยู่ที่ผู้อ่านว่าจะเข้าใจและมองสยามว่า เป็นอย่างไรมากกว่า